vereeniging geen herstel der Herv. Kerk, maar wij duchten van haar gevaar voor die kerk. Waarom? Prof. Obbink en Prof. Slotemaker de Bruyne zeggen, dat ethisch, confessioneel en vrijzinnig drie gebieden zijn, door twee grenzen van elkaar gescheiden. De grens tusschen gereformeerd en ethisch zien wij duidelijk, maar de grens tusschen ethisch en vrijzinnig niet. Als wij een oogenblik de bekende onderscheiding eens mogen maken tusschen rechts- en links-ethischen, wat is dan het principieel verschil tusschen een rechts-moderne en een links-ethische? Het is ons niet helder. En nu vreezen wij, dat, als de ethische vereeniging haar doel bereikt, en de invloed van het ethisch beginsel in de Herv. Kerk versterkt wordt, dit voor velen de overgang zal zijn tot de vrijzinnigheid".

Precies hetzelfde geldt van vele personen in de groep-Geelkerken.

Over het getuigenis des H. Geestes.

Dr Dee heeft onlangs gerefereerd over het „getuigenis des H. Geestes" (het Testimonium Spiritus Sancti) in verband met onze aanvaarding van de H. Schrift als Gods Woord. Hierop heeft dr W. A. v Es in „Leeuwarder Kb." eenige critiek geoefend. De meening van dr v. Es wordt wel duidelijk uit onderstaand ingezonden van dr S. P. Dee, waarnaar dr v. Es een plaats gaf in „Leeuw. Kb.":

> Is het Testimonium Spiritus Sancti een ervaringsbewijs? Dat is de quaestie, die tusschen ons in geding is. U meent die vraag bevestigend, ik meen ze zoo beslist mogelijk ontkennend te moeten beantwoorden.
>
> Om niet langs elkaar heen te redeneeren, dienen wij vóór alles vast te stellen, wat een ervaringsbewijs is. En mij dunkt, daar zullen wij het wel over eens zijn. Het is volgens Uw eigen omschrijving, waarmee ik geheel accoord ga, een bewijs, in dit geval voor de goddelijkheid der Schrift, dat aan de ervaring is ontleend. M.a.w.: ik sta voor de vraag, of de Schrift al of niet het Woord van God is; ik raadpleeg mijn ervaring, die ik daartoe voor mijn bewustzijn objectiveer; zij pleit er vóór, gezien de ontdekkende, vertroostende en vernieuwende werking, die van de Schrift op mij uitgaat; en dus concludeer ik uit haar (alle bewijs draagt het karakter van een syllogisme), dat de Schrift metterdaad het Woord van God is.
>
> Heb ik mij nu zóó de werking van het T. S. S. te denken?
>
> Neen, zóó juist niet, want Calvijn stelt de verzekering door het T. S. S., zooals ik in mijn referaat breedvoerig toegelicht heb, vierkant tegenover alle bewijsvoering! „Zij is voortreffelijker dan alle redeneering" (I, 7, 4). „Dit blijve derhalve vaststaan, dat de Schrift in zichzelf geloofwaardig is en aan geen bewijsvoering en redeneeringen mag onderworpen worden" (I, 7, 5). Het T. S. S. draagt een onmiddellijk, religieus karakter. Zonder tusschentredende redeneering of bewijsvoering doet het mij direct de Schrift als het Woord van God erkennen. Het is die werking van den H. Geest op mijn wil, waardoor ik, boven alle menschelijk oordeel uitgeheven, met onwankelbare zekerheid in Gods wil, en in de Schrift als openbaring van dien wil, rust. Natuurlijk is dit laatste ervaring. En daarop doelen al de uitspraken, die U uit Calvijn aanhaalt. Maar ervaring is nog iets anders dan ervarings b e w ij s. En bovendien, strikt genomen is deze ervaring het T. S. S. zelf al niet meer, maar zijn resultaat: ons geloof. Het T. S. S zelf onttrekt zich aan onze waarneming. Het gaat aan het geloof en aan alle geloofservaring vooraf. Het is één met de wedergeboorte, die in de verborgen zieledieptes zich afspeelt. Zooals de wedergeboorte zich tot de bekeering verhoudt, zóó het T. S. S. tot het geloof.
>
> Is dit een zuiver-theoretische aangelegenheid, waarmee geenerlei belang is gemoeid? Allerminst, zooals ik in mijn referaat meen te hebben aangetoond. Immers:
>
> 1e. blijft zóó alleen het geloof als onmiddellijke zekerheid gehandhaafd, terwijl het op het standpunt van het ervaringsbewijs afgeleide zekerheid wordt, de conclusie uit een syllogisme, en daarmee feitelijk ophoudt geloof te zijn;
>
> 2e. komen zóó alleen object en subject, Woord en Geest, beide tot hun recht, terwijl op het standpunt van het ervaringsbewijs op het subject eenzijdig nadruk gelegd wordt ten koste van het object. De subjectieve ervaring is het primaire, het onmiddellijk-evidente: ik aanvaard de Schrift, omdat (en dan heel licht ook: in zoover!) zij met mijn ervaring overeenstemt. En het is dan ook merkwaardig, dat juist ethische theologen als Doumergue (Jean Calvin IV, bl. 67) en Cramer (De H. Schrift bij Calvijn, bl. 140) het T. S. S. als ervaringsbewijs interpreteeren;
>
> 3e. blijft zóó alleen ook de christen in zijn geloofsleven gebonden aan 't objectieve Woord, terwijl hij op het standpunt van het ervaringsbewijs op zijn wisselende geestelijke ervaringen wordt aangewezen om van zijn heil in Christus vergewist te worden.
>
> Nu zult U tevens begrijpen, wat mijn bezwaar tegen Art. 5 van onze Nederl. Geloofsbelijdenis is. Dit n.l., dat het den schijn wekt door zijn herhaald „omdat" („dewijl"), dat het T. S. S objectieve geloofs g r o n d is naast het getuigenis der kerk en de vervulling der profetieën, terwijl het in werkelijkheid subjectief werkende geloofs o o r z a a k is en als zoodanig een zekerheid werkt, die absoluut is, onafhankelijk van enig bewijs, ook al kan ze door bewijzen (en daaronder dan ook 't ervaringsbewijs!) worden bevestigd. Wij gelooven, dat de Schrift Gods Woord is, niet o m d a t, maar d o o r d a t de H. Geest diesaangaande in onze harten getuigenis geeft.
>
> Ik zou het zeer op prijs stellen, zoo U deze toelichting ook onder het oog Uwer lezers wildet brengen, nu U mijn stelling in Uw blad besproken hebt.

Op dit ingezonden stuk van Dr Dee antwoordt Dr v. Es dan weer aldus:

> Op den inhoud gaan we zelf nog niet uitvoerig in. Bepaalde discussie zou alleen dan mogelijk zijn, wanneer ook wij met onze losse aanteekeningen op dit leerstuk gereed zijn, en zoo beschouwing naast beschouwing staat. We zien ook uit naar de toelichting van de stellingen van Dr Dee in zijn referaat, waarvan het verschijnen in druk in het uitzicht werd gesteld. Toch zullen we bij onze volgende aanteekeningen allicht gelegenheid hebben te laten uitkomen, dat wij van het schrijven van Dr Dee wel hebben kennis genomen en er ook die aandacht aan hebben geschonken, die het verdient.
>
> Nu slechts een enkele opmerking.
>
> Allereerst constateeren we met voldoening dat ook Dr Dee in dit ons toegezonden schrijven, „die werking van den H. G." die hij als het T. S. S. verstaat, — zelfs n a t u u r l ij k „ervaring" noemt. Dit is reeds heel wat gewonnen. Zoo zijn wij al in de sfeer, waarin o.i. dit getuigenis bezien en verstaan moet worden. Het is nu maar de vraag, wat men onder „ervarings b e w ij s" verstaat. Of met andere woorden, of men met het „getuigenis" van den H. Geest uitsluitend in de „voluntatieve" sfeer, in de sfeer van het w i l l e n verkeert, of ook van het k e n n e n. Of „ervaring" het begrip van „bewustheid" niet insluit, en men zoo ook van het uitgangspunt van Dr Dee uit niet vanzelf komt tot een aan de ervaring ontleend „bewijs", al was het maar door het nader tot het bewustzijn brengen, een zich rekenschap geven van wat men „zoo, — toch zeker niet onbewust, — ervaren heeft.
>
> Voorts zijn er twee opmerkingen die ons ernstig doen twijfelen of Dr Dee met zijn zoeken naar de juiste opvatting van het T. S. S. wel op den goeden weg is.
>
> Allereerst wanneer hij het T. S. S. met de „wedergeboorte" vereenzelvigt. Want de „wedergeboorte" is iets v a n d e n m e n s c h, d.w.z. wanneer men daarmede bedoelt het w e d e r g e b o r e n z ij n. En kan dus moeilijk als een getuigenis v a n d e n H. G. worden beschouwd. Tenzij dat men met wedergeboorte de w e d e r b a r i n g bedoelt, de kracht, welke van den H. G. uitgaat. Maar wij kunnen niet inzien, dat men daaruit anders dan juist alleen door een „syllogisme" tot een „getuigenis" van den H. G. zou kunnen komen, door een „bewijsvoering", een „redeneering", welke toch volgens Dr Dee bij het T. S. S. is uitgesloten, z.a.: „ik ben wedergeboren", „deze wedergeboorte is van den H. G.", dus bijv. „de H. G. getuigt daarmede dat de Schrift van God is".
>
> En de andere opmerking betreft de correctie, welke Dr Dee in dit opzicht in Art. 5 onzer Geloofsbelijdenis zou willen aanbrengen. Zonder daarmede te zeggen dat ook in dit opzicht de artikelen van onze Geloofsbelijdenis geen nadere toelichting en uitwerking behoeven, wil 't er bij ons niet in, dat wij in de 20e eeuw beter zouden begrijpen, wat Calvijn met dit zoo echte „Gereformeerde" Calvinistische leerstuk, als zoodanig bedoelde, dan een man als Guido de Brès, leerling van Calvijn, die, laat ons zeggen, pl.m. 1560, dus onmiddellijk na de laatste uitgave van Calvijns institutie (1559) en nog bij 't leven van den grooten meester († 1564) onze Ned. Geloofsbelijdenis heeft opgesteld, en de Gereformeerden van dien tijd, die met Rome hadden gebroken, en voor wie zulk een leerstuk nog andere, althans geheel anders gevoelde tegenstellingen opriep, dan voor ons, die er alleen een historisch en leerstellig gegeven in zien.

Ter overweging zij dit tweeërlei standpunt den geestelijk zulks vermogende aanbevolen.

Religie een zenuwziekte?

In het „Kerkblad voor Bussum" (een afzonderlijke editie van „Noord-Holl. Kbl." met afzonderlijken kop en deels plaatselijken inhoud voor Bussum) schrijft ds J. L. v. d. Wolf:

> Onlangs zag ik de aandacht gevestigd op een nieuw boekje van Freud.
>
> Allicht heb je wel eens eerder van dezen man gehoord.
>
> Immers is hij een van de beroemdste geleerden onzer eeuw geworden.
>
> Voornamelijk door zijn methode van psycho-analyse, volgens welke hij al het zielsbeweeg in den mensch te ontleden zoekt.
>
> In bedoeld boekje nu, dat getiteld is: „Die Zukunft einer Illusion", erkent hij nog maar over een beperkte ervaring te beschikken, waar het geldt de psychische verschijnselen bij den enkelen mensch in zijn ontwikkeling van het kind tot den volwassene. Maar uit wat hij gezien heeft, concludeert Freud, dat de religie met een zenuwziekte moet worden vergeleken, doch dat de menschheid deze zenuwziekte wel eenmaal geheel te boven zal komen, ongeveer op eenzelfde wijze, als waarop een kind door zoo'n ziekte heengroeit.
>
> Roeping is daarom bij de opvoeding voortaan alle religieuse overwegingen terzijde te laten. 't Is de wetenschap, die ons gelukkig moet maken. Door haar toch zal de mensch steeds meer macht verkrijgen. En daarom: brengt het kind kennis bij! Natuurlijk kunnen tegenspoeden niet steeds ontloopen worden. Die moet de mensch dan maar kalm-berustend aanvaarden. Tegen den dood zal „waarschijnlijk" ook wel geen kruid gewassen zijn. 't Zij zoo, als hij tijdens z'n leven dan toch maar vreugd heeft gesmaakt.
>
> Is het niet allerdroefst! 't Lijkt wel, of de geschiedenis voor dezen geleerde een gesloten boek is gebleven. Hoe vaak is al niet eerder de leuze aangeheven: „ontwikkel toch het verstand, breng meerdere kennis aan, en ge zult eens zien, hoe gelukkig de menschen worden!" Maar telkens als men bij de diepste vragen gekomen was, de vragen, waar het nu eigenlijk op aankomt, die men op een bevredigende wijze beantwoord moet hebben, zal men welgemoed z'n levensweg kunnen vervolgen, moest de wetenschap, als ze eerlijk was, weer met één harer grootste vertegenwoordigers (Du Bois Reymond) verklaren: „Ignoramus et Ignorabimus, wij weten niet en wij zullen niet weten!"
>
> Is het ook niet opmerkelijk, dat dezelfde eeuw, die het boek van Renan „De toekomst der wetenschap" zag geboren worden, later opgeschrikt werd door het geruchtmakend artikel van een Brunetier „Het bankroet der wetenschap"? Buiten Gods bijzondere openbaring moest het ook wel in het leven van den mensch donker blijven. De wijsheid, uit menschelijke wetenschappen geput, kan ons alleen het gemis aan licht doen gevoelen, maar het nooit zelf ontsteken. Een ander groot psycholoog onzer dagen heeft dit ook wel gevoeld. Namelijk de Nederlandsche professor Heymans. In zijn brochure „De toekomstige eeuw der psychologie" klaagt hij luide over den achteruitgang in werkelijke levensvreugde. De beroepswisselingen, de echtscheidingen, de steeds talrijker wordende zelfmoorden, zoo zegt hij, wijzen op een inzinking van het wereldleven. Maar, „hoe komt dit toch? Steeds sneller en steeds vollediger worden onze behoeften bevredigd, en steeds voelen wij ons minder voldaan; hoe overvloediger de weldaden der beschaving ons toestroomen, des te leeger ons leven wordt!" En dan geeft hijzelf, hoewel een ongeloovige, dit treffende antwoord, dat „de g o d s d i e n s t uit 't leven weggenomen wordt en niemand iets aangewezen heeft, dat dien g o d s d i e n s t vervangen kan".
>
> Zoo staat de ééne psycholoog lijnrecht tegenover den ander.
>
> Als nu toch heusch de wetenschap ons eens den weg tot het geluk afbakenen moest?
>
> Maar Gode zij dank, „wij hebben het profetische woord, dat zeer vast is", en ook de mannen der ongeloovige wetenschap zouden wèl doen, dat zij dáárop acht hadden, als op een licht, schijnende in een duistere plaats!

Onder verwijzing naar wat ons blad hierover schreef geef ik ook hier ds v. d. Wolfs opmerkingen door.

K. S.

BOEKBESPREKING.

Dr Ralph Bronkema, „The Essence of Puritanism".

Goes — Oosterbaan & le Cointre. 1929.

Aan de Vrije Universiteit is onlangs gepromoveerd tot doctor in de theologie dr R. Bronkema op een dissertatie, die boven afgedrukten titel voert. Het boek is in het Engelsch geschreven en zal daarom voor velen van onze lezers gesloten blijven (de auteur is geboortig uit en woonachtig in Grand Rapids). Maar voor hen die de engelsche taal kennen, is kennisneming van deze dissertatie alleszins aanbevelenswaardig. In de eerste plaats om het onderwerp zelf. Het puritanisme is een niet zoo heel gemakkelijk te omschrijven ding; de een ploegt in puritanisme alleen maar Calvinisten en in Calvinisten alleen maar puriteinen te zien; en de ander verwart puriteinen met piëtisten. Niets is minder juist. En daarom is een dissertatie over dit onderwerp reeds om deze reden een oorzaak van vreugde. Maar als tweede reden, waarom ik de bestudeering van Dr Bronkema's werk gaarne aanbeveel, noem ik zijn prettige wijze van behandeling en rangschikking der stof, zijn duidelijke en degelijke bewerking van het materiaal en zijn gereformeerde critiek. Voor de Vrije Universiteit is deze dissertatie een eereteeken, voor den auteur evenzeer.

K. S.

KERKNIEUWS.

GEREFORMEERDE KERKEN.

T w e e s t a l t e:

Wolfaartsdijk: C. M. Huizenga te Scharnegoutum en H. J. Kouwenhoven Jr te Leidschendam.

Zwammerdam: B. E. van Buuren, cand. te Groningen en N. J. Hommes, cand. te Nieuw-Buinen.

B e r o e p e n te

Kampen (vac. wijlen J. J. Westerbeek van Eerten): P. v. d. Sluis te Onstwedde.

Haastrecht en Purmerend: J. C. A. van Laar, cand. te Den Bommel.

Nijeveen en Stadskanaal-Pekelderweg: J. Koppe, cand. te Groningen.

Oldebroek: G. Staal te Culemborg.

IJsselmuiden-Grafhorst: R. W. Huizing te Harlingen.

Zwammerdam: J. Hommes, cand. te Nieuw-Buinen.

A a n g e n o m e n naar:

Brussel (België): J. Maaskant te Echten (Fr.).

Makkum: H. Kakes, cand. te Zaandam.

B e d a n k t voor:

Haulerwijk, Lutjegast en Schoondijke: H. Kakes, cand. te Zaandam.

Lioessens c.a.: D. Feenstra, te Borger.

Wageningen: Th. Delleman te Giessen Oud en Nieuwkerk.

I n t r e d e te:

Arum: S. van Woerse, cand. Tekst Rom. 1:11—12.

A f s c h e i d van:

Voorschoten: Dr D. K. Wiebenga. Tekst 1 Tim. 3:16.

O v e r l e d e n:

10 Mei: Dr J. J. van Baarsel, pred. te Deventer. 42 jaar.

I n m e m o r i a m Ds J. N. L i n d e b o o m.

Vrijdag j.l. werd de grafsteen, geplaatst op het graf van wijlen Ds J. N. Lindeboom op de Algemeene Begraafplaats te Zutphen, onthuld en aan de familie overgedragen, in tegenwoordigheid van vele familieleden van den overledene, den kerkeraad der Geref. Kerk, benevens tal van belangstellenden.

P r e d i k a n t s p l a a t s e n.

Naar de „N. Prov. Gr. Crt" mededeelt, sprak de Kerkeraad der Geref. Kerk te Zwolle zich in beginsel uit voor vestiging van een vierde predikantsplaats.